

GETEROMILLATLI OILALARDA TADQIQOTNI TASHKIL ETISHNING O‘ZIGA XOS JIHATLARI

Nuralieva Dildora Mamurjonovna

Farg‘ona davlat universiteti psixologiya

Kafedrasi dotsenti, psixologiya

fanlari bo‘yicha falsafa dokori (PhD).

<https://orcid.org/0000-0003-2975-6840>

e - mail: Bonu_dilya84@mail.ru

Annotatsiya: *Maqolada Internatsional oilardagi iEtnik identiklik mexanizmini har tomonlama o‘rganish shaxsni ijtimoiylashtirishning yanada muvaffaqiyatli yo‘nalishiga, uni uyg‘unlashtirish va rivojlantirish yo‘lidagi muammolar va qiyinchiliklarni yengishga yordam beradi.*

Kalit so‘z: *Etnik identiklik, oila, millat, madaniyatlararo, gnrsologik yondashuv, madaniyatlararo, oila munosabatlari, identifikatsiya, component, etnik-madaniyat.*

Etnopsixologiyada tarixan tadqiqot olib borishning 2 ta yondashuvi mavjud: etnologik psixologiya (yoki psixo-antropologiya) va madaniyatlararo (qiyosiy madaniyat psixologiyasi). Birinchi yondashuv mazmuniga ko‘ra, bitta madaniyat tashuvchilarning ruhiy xususiyatlarini o‘rganishda madaniyatga xos tahlil birliklari va atamalar qo‘llanilad O‘rganilayotgan hodisa asta-sekin ochiladi, mazkur jarayonda tadqiqotchi diniy guruhga qo‘shilishi, o‘z xatti-harakati va odatlarini qayta qurishi, uning a‘zosi bo‘lishi kerak mazmunidagi gipotezalar mumkin emas:

Ikkinchi yondashuv mazmuniga binoan, madaniyatlararo farqlar va o‘xshashliklarni tushuntirish istagi bilan ikki yoki bir nechta etnik guruh shaxslarining psixologik hayotini o‘rganish, tahlil birliklaridan foydalanish, o‘zga madaniyat ta’siridan ozod deb hisoblanadi. Tadqiqotchining o‘rganilayotgan etnik guruhlardan uzoqlashish istagi bilan tashqi kuzatuvchi pozitsiyasini egallashi, tadqiqotning psixometodologik strukturasi va uni tavsiflash uchun toifasini dastlabki qurish, gipotezalarni ilgari surish mumkin.

Tadqiqot turli sohalar doirasida amalga oshiriladi: umumiy psixo-idrok, xotira va fikrlash xususiyatlarini o‘rganadi, mehnatni tashkil etish va boshqarishning sanoat psixo-muammolari, yosh psixo- turli xalqlar orasida idrok usullari, ijtimoiy psixologik turli etnik jamoalarga kiruvchi kishilar xulq-atvorining ma’lum qonuniyatlarini o‘rganadi, bu jamoalarning psixologik xatti-harakatlarida namoyon bo‘ladi. Odatda etnopsixologik tadqiqotlar amaliy ehtiyojlar bilan belgilanadi. Olimlarning ko‘pyillik izlanishlari asosida etnopsixologik tadqiqotlarning quyidagi turlari mavjudligi aniqlangan. 1 - standart - dastlab madaniyatlararo taqqoslashni o‘z ichiga olmaydi. Obyekt, milliy ong yoki o‘zlikni anglash,

milliy qadriyatlar va yo‘nalishlar, ehtiyoj va motivlar; avto- va getero-stereotiplarning o‘ziga xos xususiyatlari, etnik munosabatlar, an‘analar, odatlar va urf-odatlar, muayyan millat va elat vakillarining xulq-atvorining o‘ziga xosligi kabilar bo‘ladi.

2- madaniyatlararo - turli millatlarga mansub odamlarning bir nechta guruhlarida yoki turli millat vakillari bir joyga to‘plangan guruhlarda parallel ravishda olib boriladigan shaxslarning psixologik va ijtimoiy-madaniy xususiyatlarini o‘rganish.

3- tarixiy va gnoseologik yondashuv – millatlarning kelib chiqishini tarixiy tahlil, kontent tahlili, omil tahlili va boshqa tadqiqotlarda turli ma’lumotlarni umumlashirish va boshqa usullar yordamida o‘rganish. U ma’lum bir millat vakillari bilan to‘g‘ridan-to‘g‘ri aloqa qilishning iloji bo‘lmaganda qo‘llaniladi (tarixiy, siyosiy, arxiv manbalarini tahlil qilish). Etnopsixologik tadqiqotlarni olib borishda tadqiqotchi tomonidan bir nechta etikaviy-axloqiy, konfidensiallik tamoyillariga amal qilish tadqiqot natijalarining ishonchli chiqishini kafolatlashga xizmat qiladi. Xususan, dastlabki etnopsixologik etikaviy tamoyilga ko‘ra, etnik jamoa shakllanishi va uning psixologiyasining turli omillarini hisobga olish - milliy ruhiyatni tarix, iqtisod, siyosiy va madaniy rivojlanish mahsuli sifatida va bu etnik jamoa uzoq vaqt yashaydigan boshqa sharoitlarni o‘rganishdan dalolat beradi.

Ikkinchisi, bir etnik guruh vakillarining nodavlat notijorat tashkilotlarini boshqa xususiyatlarning namoyon bo‘lishi bilan birlikda tahlil qilish - ularning ijtimoiy va individual onglari tarkibida turli xil ijtimoiy guruhlarining milliy, sinfiy, kasbiy, yosh xususiyatlari bilan qanday bog‘liqligini to‘g‘ri tushunishga qaratilgan. Uchinchisi, shaxslarning milliy psixik xususiyatlarining namoyon bo‘lishining xilma-xilligini hisobga olish - ularning nafaqat butun majmuasi va o‘ziga xosligini har tomonlama tushunish va to‘g‘ri talqin qilish, balki ularning har birini tizimli tadqiq qilish. To‘rtinchisi, nodavlat, notijorat tashkilotlarni, milliy-madaniyat markazlarni tahlil qilishda taqqoslash – etnoo‘ziga xoslik faqat boshqa jamoalar vakillarining bir xil xususiyatlari bilan taqqoslash va qiyoslash orqali ma’lum bo‘lishiga qaratilganligini inobatga olish.

Geteromillatli oila farzandlaridagi etnik identiklik shakllanishining psixologik jihatlarini tahlil qilish bir necha bor empirik tadqiqot mavzusiga aylangan. Biz tomonimizdan turli millatdagi nikohlar asosida tug‘ilgan bolalarda etnik identiklik namoyon bo‘lishining psixologik jihatlarini o‘rganish maqsadida olib borilgan tadqiqotimiz uch bosqichda o‘tkazildi:

1. Aniqlash bosqichi (o‘smirlarning etnik identiklikni o‘rganish);
2. Shakllantiruvchi bosqich (o‘smirlardagi etnik o‘ziga xosligini tadqiq etish uchun metodik vositalarni tanlash);
3. Nazorat bosqichi (eksperimental ish natijalarini taqqoslash).

O‘smirlarning etnik identikligini o‘rganish uchun tadqiqotimiz davomida quyidagilar qo‘llanildi: Dj.Finnining “Etnik identiklikni o‘rganish” metodikasi⁶, “Etnik identiklik turlari” so‘rovnomasi (G.U.Soldatova, S.V.Rijova), O.L.Romanovanning “Bolalar va o‘smirlarning

⁶ Методика приводится из пособия: Стефаненко Т. Г. Этнопсихология, 2013. С. 21.

etnik identiklik xususiyatlarini o‘rganish”⁷ shkalasi. Yuqoridagi tamoyillarga tayanib, biz tomonimizdan tashkil etilgan tadqiqot mezo darajada olib borilgan bo‘lib, unda tadqiqot obyekti sifatida mamlakatimiz hududida istiqomat qilayotgan geteromillatli oilalarning o‘smir yoshdagi farzandlari qatnashgan. Quyida berilgan jadval orqali tadqiqotimizda ishtirok etgan obyektlarning qaysi geteromillat vakillari ekanligini bilib olishimiz mumkin.

3.1.1.jadval

Tadqiqotda ishtirok etgan sinaluvchilarning etnik guruhga tegishlilik ko‘rsatkichlari

Geteromillatli oilalar	Son	Foiz (%)
O‘zbek-qirg‘iz oila farzandlari	30 ta	25,0 %
O‘zbek-tojik oila farzandlari	30 ta	25,0 %
Qirg‘iz-tojik oila farzandlari	30 ta	25,0 %
O‘zbek-tatar oila farzandlari	30 ta	25,0 %
Umumiy:	120 ta	100,0 %

Tadqiqotda jami 120 nafar o‘smirlar sinaluvchi sifatida ishtirok etib ularning tanlama to‘plamdagi reprezentativligi to‘liq ta‘minlangan deyishimiz mumkin. Xususan, o‘zbek-qirg‘iz oilasiga mansub o‘smirlar 30 nafar, o‘zbek-tojik oilasiga mansub o‘smirlar 30 nafar, tojik-qirg‘iz oilasiga mansub o‘smirlar 30 nafar, o‘zbek-tatar oilasiga mansub o‘smirlar 30 nafardan iborat bo‘ldi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Мерлин В.С. Структура личности: характер, способности, самосознание. – Пермь, 1990. – 312 с.
2. Солдатова Г.У. Психология межэтнической напряженности. – М.: Смысл, 1998. – 389 с.
3. Донцов А.И., Стефаненко Т. Г., Уталиева Ж. Т. Язык как фактор этнокультурной идентичности // Вопросы психологии. 1997. № 4. С. 75-86.
4. Nuraliyeva D. M. The problems of developing social psychological mechanisms in the family //Theoretical & Applied Science. – 2020. – №. 1. – С. 711-713.
5. Nuraliyeva Dildora Mamurjonovna Psychological assistance to families on the verge of divorce 2021/10 "Экономика и социум" №10(89)
6. Nuraliyeva Dildora Mamurjonovna. The concept of psychological service and its controversial issues in family. Stran/34-36 Proceedings of International Conference on Multidisciplinary Sciencesand Innovative Technologies Organized by Novateur Publications, India /2020/6/25.
7. Нуралиева, Д. М. (2020). Концепция психологической службы семьи. *ББК Ю953*, 405.

⁷ Методика приводится из пособия: Стефаненко Т. Г. Этнопсихология, 2013. С. 19—20

8. Nuraliyeva D. M. Examining the orientation of women in the field of psychosocial service for the family and the empirical analysis of psychological qualities //International scientific and practical conference Cutting Edge-science Primedia E-launch page115-116. USA Conference Proceedings. – 2020. – T. 6.

9. Nuraliyeva D. M. The problems of developing social psychological mechanisms in the family //Theoretical & Applied Science. – 2020. – №. 1. – C. 711-713.

10. Nuraliyeva D.M. Geteromillatli oilalarda tug‘ilgan shaxslarda etnik identiklik namoyon bo‘lishining empirik tadqiq etilishi. // Ta’lim va innovatsion tadqiqotlar ilmiy jurnali 2023 y. № 8 344-347 Betlar //

11. Nuraliyeva D.M. Shaxsda etnik identiklikning shakllanishida oilaning o‘rni //Ta’lim va innovatsion tadqiqotlar ilmiy jurnali 2023 y. № 8 347-351Betlar

12. Nuraliyeva D.M. Turli millatli oilalarda tug‘ilgan shaxslarda etnik identiklik namoyon bo‘lishining empirik tadqiq etilishi // “Psixologiya” ilmiy jurnali Buxoro № 2, 2024-yil. 65-70 Betlar//

13. Nuraliyeva D.M. "Psixologiyada shaxs etnik identikligining shakllanishidaoilaning o‘rni // “ISFT” Ilmiy-uslubiyjurnal 1/2-2024 (maxsus son) 38-44 Betlar// .

14. Nuraliyeva D.M Millatlararo nikohlarning ijtimoiy-psixologik tabiati// Buxoro psixologiya va xorijiy tillar instituti ilmiy axborotnomasi" ilmiy-amaliy jurnal 4(8)2024 48-51 Betlar //

15. Nuraliyeva D.M. Millatlararo oila farzandlarining etnik identiklik xususiyatlarining nazariy va amaliy asoslari. // “Psixologiya” Ilmiy jurnal 2-son 2025-yil. 110-113 Betlar//

16. Nuraliyeva D.M. Etnik identiklik – ijtimoiy-psixologik fenomen sifatida // “Ta’limda istiqbolli izlanishlar Xalqaro ilmiy-metodik jurnal № 6-son, 2025-yil 297.-300 Betlar//

17. Nuraliyeva D.M. Turli millatli oila farzandlarining etnik identiklik xususiyatlarining metadalogik asoslari // Ta’limda istiqbolli izlanishlar Xalqaro ilmiy-metodik jurnal № 4-son, 1-qism, 2025-yil 297.-300 Betlar// ISSN: 3060-527X//